

(εικ. 1)

Πηνειός. Η αέναη πηγή ζωής της Θεσσαλίας

(εικ. 2) Η δική μου παρουσίαση στο συνέδριο **"Αστικά ποτάμια. Επαναπροσδιορίζοντας τη σχέση της φύσης με την πόλη"**, που διοργανώνει ο Δήμος Λαρισαίων με το "Ελληνικό δίκτυο πόλεων με Ποτάμια" θα ξεφύγει από τις σύγχρονες επιστημονικές τεχνικές και περιβαλλοντολογικές μελέτες που έχουν ακουστεί. Θα εστιαστεί, σαν συνέχεια της προηγούμενης παρουσίασης του αγαπητού φίλου Σταύρου Γουλούλη, στην ανθρώπινη σχέση των κατοίκων της Θεσσαλίας και κυρίως της Λάρισας με το ποτάμι της, τον Πηνειό.

(εικ. 3) Ο Πηνειός θεωρείται διαχρονικά ότι αποτελεί την ψυχή του θεσσαλικού κάπου. Στη διαδρομή του από την Πίνδο μέχρι τη θάλασσα του Αιγαίου περνάει από χωριά και πολιτείες, αλλά στη Λάρισα φαίνεται ότι δίνει όλη του την ψυχή. Το δείχνει άλλωστε. Την αγκαλιάζει σφιχτά από Δύση και Βορά με μια μεγάλη αγκύλη, καθώς πορεύεται προς την Ανατολική Θεσσαλία και τα Τέμπη. Όπως διακρίνεται και στον χάρτη αυτή η στενή συνάφεια ποταμιού και πόλης είναι μια διαχρονική σχέση ιδιότυπης συμπόρευσης. Σχέση αιώνια, ακατάλυτη. Τι θα ήταν ή Λάρισα χωρίς τον Πηνειό; Αναρωτηθήκατε;

(εικ. 4) Από την νύμφη του Πηνειού, τη Λάρισα, πήρε το όνομά της η πόλη, σύμφωνα με τη μυθολογία. Έτσι εκτός από την ομορφιά και την ευφορία που ο Πηνειός πρόσφερε στην πόλη, μάς δώριζε και το όνομα της νύμφης του.

--(εικ. 5) Τα ποτάμια ανέκαθεν κυριαρχούσαν στη ζωή του ανθρώπου, γιατί του προσφέρουν υλικά ζωής. Στη θεσσαλική γη ο Πηνειός εξασφαλίζει τη γονιμότητα και παραγωγικότητά της. Αυτός και οι παραπόταμοί του την ποτίζουν, την δροσίζουν και την λιπαίνουν με τα πλούσια νερά τους. Μετρήσατε πόσους πολέμους έχει καταγράψει η ιστορία εδώ και αιώνες για την εξασφάλιση της σιτοπαραγωγής της Θεσσαλίας;

--(εικ. 6) Μία από τις σπουδαιότερες αξίες που έχουν τα αστικά ποτάμια για τον άνθρωπο είναι και τα πόσιμο νερό. Μέχρι πρόσφατα (1930) η Λάρισα ξεδιψούσε, αντλώντας νερό από την κοίτη του Πηνειού. Το νερό από τα πηγάδια της πόλης δεν ήταν κατάλληλο.

(εικ. 7) και (εικ. 8) βαρελάδες Αστεριάδη (εικ. 9). Από το 1930 η Εταιρεία Ύδρευσης Ηλεκτρισμού Λάρισας έφερνε σε κάθε σπίτι νερό καθαρό από τον Πηνειό. (εικ. 10).

--(εικ. 11) Άλλες αξίες των ποταμιών είναι *άρδευση* καλλιεργειών σε παραποτάμιας εκτάσεις

--(εικ. 12) Η αλιεία. Παλαιότεροι γεωγράφοι αναφέρουν ότι "ο Πηνειός έχει πλήθος ψάρια". Αλιεύονται γουλιανοί, γριβάδια, κέφαλοι και άλλα. Το νοστιμότερο απ' όλα ήταν ο γουλιανός, μεγάλο ψάρι, που έθρεψε σε δύσκολες οικονομικές και πολιτικές καταστάσεις τους Λαρισαίους. (εικ. 13) Τρόποι ψαρέματος ήταν τα δίχτυα, η απόχη, το πεζόβολο, το νταϊλιάνι και άλλοι. Οι συνεχιζόμενες όμως παρεμβάσεις κατά μήκος του ποταμού και του παραποτάμιου χώρου, και η κατασκευή της ανακουφιστικής κοίτης έχουν επιφέρει σήμερα δραματική μείωση, μέχρι και εξαφανισμό των ψαριών.

--Οικιακή καθαριότητα στις όχθες

--Συμβολή στην κτηνοτροφία

--Νερόμυλοι και νεροτριβές (ντριστελές)

--Αμμοληψία

--Ένα άλλο ενδιαφέρον φαινόμενο σε χρόνους που η συγκοινωνία και οι δρόμοι ήταν ανύπαρκτοι, η μεταφορά οικοδομήσιμης ξυλείας, ξεκινούσε από την Καλαμπάκια και έφθανε μέχρι την περιοχή Σάλια, όπου με έναν πρακτικό αλλά έξυπνο τρόπο οι σαλτζήδες έβγαζαν από το ποτάμι την ξυλεία που ήταν φορτωμένη σε ντάνες και την τοποθετούσαν στις όχθες.

--Υλοτομία από γειτονικά προς το ποτάμι δάση, που παλαιότερα αφθονούσαν. Το δάσος του Δασοχωρίου που έφθανε μέχρι το Λούνα πάρκ και σήμερα έχει εξαφανισθεί. Εκεί όπου επικρατούσαν πλατάνια, ιτιές, ασημόλευκες, φτελιές και άλλη αυτοφυής βλάστηση, σήμερα έχουν παραχωρήσει τη θέση τους σε καλλιεργήσιμα χωράφια.

--Η πανίδα του Πηνειού περιορίζεται σήμερα κυρίως στα πουλιά. Φαίνεται ότι οι παραποτάμιες περιοχές του κάμπου διατηρούν ακόμα ποικιλία απ' αυτά. Κυρίως οι μπεκάτσες και οι πελαργοί κυριαρχούν. Όμως το πιο αξιόλογο τμήμα από φυσική άποψη είναι σήμερα το δέλτα του Πηνειού που διαμορφώνεται στην έξοδό του προς τη θάλασσα. Εδώ τόσο η χλωρίδα όσο και η πανίδα είναι πλουσιότερα από κάθε άλλη περιοχή του Πηνειού. Κορμοράνοι ερωδιοί, χηνόπαπιες και εκατοντάδες άλλα είδη αποδημητικών πουλιών φιλοξενούνται στην περιοχή.

--Για τους Λαρισαίους, ο Πηνειός είναι από τις λίγες δροσερές οάσεις της πόλης κατά την περίοδο του καλοκαιριού. "Τερπνόν ενδιαίτημα των κατοίκων εν ώρα θέρους" θεωρούσαν οι παλιοί χρονικογράφοι τις όχθες του, κατάφυτες από ψηλά και σκιερά δέντρα. Την περιοχή "Γκιόλια", απέναντι από την Αβερώνφειο Γεωργική Σχολή, είχαν επιλέξει οι Τούρκοι μπέηδες της Λάρισας να κτίσουν επί τουρκοκρατίας τα εξοχικά τους σπίτια. Μετά την απελευθέρωση, την Πρωτομαγιά, ημέρα γιορτής της φύσης, οι Λαρισαίοι έφθαναν πεζοπορώντας μέχρι εκεί και επέστρεφαν "άδοντες". Ο Μεριάς, η περιοχή μεταξύ του άλσους Αλκαζάρ και του σημερινού Σταδίου, και το Λούνα πάρκ, απέναντι από τα παλιά σφαγεία και η περιοχή της Αγ. Μαρίνας, ήταν δημοφιλείς προορισμοί ψυχαγωγίας των κατοίκων.

--Η γιορτή των Θεοφανείων ήταν η επισημότερη στιγμή του ποταμού. Αγιάζονται τα ύδατα του ποταμού, καταδύεται ο Σταυρός και οι κολυμβητές τον ανασύρουν. Θέαμα γοητευτικό, το οποίο προσείλκυε όλη την πόλη και τους κατοίκους των γειτονικών χωριών. Οι όχθες και η γύρω περιοχή στέναζαν από κόσμο.

--Στα σημεία όπου το ποτάμι κόβει σαν μαχαίρι τη γη και οι δρόμοι διακόπτονται, έρχεται ο άνθρωπος να γεφυρώσει το χάσμα που άνοιξε το νερό και να κατασκευάσει γεφύρι για να σμίξει τις όχθες του. Στη Λάρισα, τη μεγαλύτερη πόλη που συναντάει στη διαδρομή του μέσα στον θεσσαλικό κάμπο ο Πηνειός, οι κάτοικοί της από τα παλιά χρόνια είχαν γεφυρώσει τις όχθες του. Το μεγάλο και ισχυρό πέτρινο γεφύρι που υπήρχε μέχρι το 1941, είχε κτισθεί από τους οθωμανούς κατά πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας. Παλαιότερα η ανάγκη ζεύξης του ποταμού υποχρέωνε τους κατοίκους να κατασκευάσουν ξυλογέφυρες και στα ήρεμα ποτάμια να χρησιμοποιούν περαταριές. Η περαταριά ήταν ξύλινη πλωτή εξέδρα που δεν ανατρεπόταν εύκολα και χρησίμευε για να μεταφέρει ανθρώπους, ζώα και διάφορα αντικείμενα από τη μια πλευρά του ποταμού στην άλλη. Στον Πηνειό που ήταν ευρύ ποτάμι, το πέρασμα γινόταν και με μικρό караβάκι. Το 1941 μετά την ανατίναξη, μέχρι να συνδεθούν τα τμήματα της γέφυρας που έμειναν άθικτα με ξύλινη κατασκευή, μικρές βάρκες διαπεραίωναν τους κατοίκους προς τον Πέρα μαχαλά και αντιστρόφως. Περαταριές υπήρχαν στη Λάρισα για ένα διάστημα από τα Ταμπάκικα μέχρι το κτήμα του Παπασταύρου στο Αλκαζάρ και στα παλιά Σφαγεία μέχρι το Λούνα πάρκ.

Παλιότερα αρκετές φορές η υπερεκχείλιση του ποταμού προκαλούσε ανυπολόγιστες καταστροφές στη Λάρισα. Οι πλημμύρες του Πηνειού ήταν γεγονότα με εθνικό ενδιαφέρον, μέχρι του σημείου να διενεργούνται πανελλήνιοι έρανοι για την αποκατάσταση των ζημιών, όπως μετά την πλημμύρα του 1883. Αυτή ήταν η αρνητική πλευρά της παρουσίας του ποταμού δίπλα στην πόλη, η οποία εξαλείφθηκε με την εξέλιξη των μηχανικών έργων.

Κυρίες και Κύριοι

Μεταπολεμικά η εκτροπή της ροής του ποταμού στην νέα κοίτη για αντιπλημμυρικούς λόγους, η ανατίναξη της ωραίας πέτρινης γέφυρας και η αλόγιστη κατανάλωση νερού για αρδευτικούς λόγους υποβάθμισε το ποτάμι. Η πόλη στράφηκε προς τις πλατείες της και άφησε τον Πηνειό ορφανό και καταφρονεμένο. Ευτυχώς όμως κατά τα τελευταία χρόνια η πόλη ξαναγυρνά προς το ποτάμι και εδώ νομίζω ότι είναι το πιο κατάλληλο σημείο να σταματήσω και να δώσω τη σκυτάλη στον επόμενο ομιλητή, τον αντιδήμαρχο κ. Πάνο Σάπκα, για να μας πει πως μια γιορτή, το φεστιβάλ του Πηνειού έβαλε και πάλι το ποτάμι στη ζωή της πόλης μας.

Ευχαριστώ